

Поклад В.І., кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін,
Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Миколаїв

ПРО ІСТОРИЧНІ ТИПИ ЗЛОЧИННОСТІ

Злочинність як соціальне явище, - за авторським визначенням, - уявляє собою девіантність, яка заборонена державою у кримінальному законі і негативно санкціонується позбавленням волі [1, с. 143]¹. Історичний тип злочинності – ідеальне утворення, за допомогою якого багатоманітність кримінальних явищ піддається групуванню на основі виділення певних інваріантних форм девіантності, яка забороняється та відповідно карається, її ідентичності та історичної схожості.

Злочинність визначається реакцією держави на певні види девіантної поведінки. «Право, - на думку засновників конститутивної кримінології С. Генрі та Д. Миловановича, - це гральний будинок влади, злочин - її мишоловка» [2, р. 117]. Ця реакція влади, у свою чергу, не довільна. Держава (влада) скрізь і завжди (більше або менше) вимушена враховувати суспільну думку при законотворчості. «*Ex senatusconsultis et plebiscitis crimina exercentur*» – проголошується у римському праві – «злочини виникають з сенатських та народних рішень».

Будь-яка правова система виникає та функціонує у міцному зв'язку з характеристиками певного суспільства. Зміни суспільства змінюють правову систему. Тип і характер правової системи залежать від типу і характеру суспільства, потреби якого вона задовольняє. Уявляється можливим виділити три історичні типи суспільств, які сутнісно відрізняються одне від одного. Головним критерієм для розрізнення є домінуючі цінності, як масові уявлення щодо загальних цілей діяльності, досягнення яких забезпечує максимум комфортності індивідів.

¹ Прагнення до універсальності примушує додати до позбавлення волі ще й смертну кару, яка до цього часу існує у багатьох країнах світу, не говорячи вже про минуле.

Архаїчне (традиційне) суспільство. Домінуючою цінністю є влада. Той, хто має владу (або наблизений до можновладців), той має усе, що потрібно для комфортного життя. Модерне (індустріальне) суспільство. Домінуюча цінність – гроші. Той, хто має гроші – має усе, щоб відчувати себе комфортніше за інших. Постмодерне (постіндустріальне) суспільство. Домінуюча цінність – інформація. Той, хто вміє отримувати і використовувати інформацію, той опиняється на вищих щаблях задоволеності життям.

У кожному суспільстві домінуюча цінність підтримується відповідними базовими інститутами. Для архаїчного суспільства це армія, для модерного – фабрика, для постмодерного – університет. Кожної історичної епохи базові інститути одночасно є модельними зразками для впорядкування усіх інших соціальних відносин. Наприклад, архаїчна сім'я схожа на армійський підрозділ (за такими характеристиками, як ієрархія, субординація, дисципліна, колективізм). Сім'я епохи Модерну нагадує взаємно вигідне бізнес-партнерство (договір, контракт, обов'язки сторін). Нарешті, постмодерна сім'я функціонує за зразками сучасних університетських практик (координація замість субординації, свобода та вільний вибір замість дисципліни, індивідуалізм замість колективізму).

Відповідно до такої схеми можна визначити три основні типи правових систем – архаїчну, модерну та постмодерну. Головним змістом кожної з них є захист домінуючих цінностей через юридичне закріплення сутнісних характеристик базових соціальних інститутів.

Архаїчна система права покликана захищати владу шляхом встановлення норм та санкцій щодо ієрархії, субординації, дисципліни та колективізму. В першу чергу криміналізуються протиправні посягання на владу. Так, у російській мові слово «вор» спочатку означало «політичний злочинець» (той, хто «соврал», зрадив царя). Жорстко карались також релігійні злочини, оскільки церква була інститутом підтримки влади. Можна навіть сказати, що негативним санкціям підлягали будь-які посягання на будь-які форми влади (державної, духовної, сімейної тощо). В той же час умисне вбивство не завжди вважалось серйозним правопорушенням [3, с. 121]. За характером архаїчна злочинність була переважно насильницькою. Це обумовлено

силовою доміантою армії як базового соціального інституту. В цілому архаїчний тип злочинності можна охарактеризувати як противладно-насильницьку девіантність.

Модерна система права захищає приватну власність, обмежуючи армійського типу ієрархію, субординацію, дисципліну та колективізм договорами та контрактами із чіткіше прописаними функціоналами сторін. Майнові злочини займають у структурі злочинності чільне місце. Відповідно змінюється і кримінальне право. «У той самий час, коли англійці перестали спалювати на вогнищах відьом, - писав К. Маркс, - вони почали вішати підроблювачів банкнот» [4, с.765]. Модерний тип злочинності, таким чином, - це переважно протимайнова девіантність.

В основі постмодерної системи права лежить прагнення захисту самої інформації, а також її виробництва і поширення через перехід у юридичному закріпленні від ієрархічних структур до мережевих, від субординаційних відносин до координаційних, від колективної дисциплінарності до індивідуальної свободи. Постмодерний тип злочинності – це переважно протиінформаційна девіантність.

Зростання інформаційної злочинності може слугувати індикатором переходу до нового (постмодерного) типу суспільства. При цьому слід користуватися не стільки офіційними даними статистики, скільки кримінологічними показниками. Зараз практично всі види традиційних злочинів від хуліганства і до навмисного вбивства (не кажучи вже про майнові делікти) здійснюються все більше за допомогою інформаційних мереж та технологій.

І навпаки: позитивна динаміка майнових або насильницьких злочинів може свідчити про рух суспільства до інших типів соціального порядку.

Література

1. Поклад В. Злочинність // Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г. Городяненко. – К.: Академвидав, 2008.
2. Henry S., Milivanovic D. Constitutive Criminology. Beyond Postmodernism. -SAGE Publications. – London, 1996.
3. Гидденс Э. Социология. – М., 1999.
4. Маркс К. Капитал. Т.1 // Маркс, К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т.23.